

دیدگاه اعضای سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی تهران پیرامون زمینه‌های مشارکت در ترویج و توسعه منابع طبیعی

الهام فهامی، محمد مختارنیا، امیر کیوان درویش و احمد رضوانفر^۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی دیدگاه اعضای سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی، پیرامون زمینه‌های مشارکت این سازمان‌ها در فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی می‌باشد. این تحقیق از نوع توصیفی است و با استفاده از فن پیمایش انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه اعضای فعال و در دسترس سازمان‌های غیردولتی مرتبط با منابع طبیعی می‌باشد که تحت پوشش شبکه سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی شهر تهران هستند. تعداد ۶۴ نفر از اعضای سازمان‌های غیردولتی مربوطه با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار اصلی این تحقیق پرسشنامه بود که روایی صوری آن با کسب نظرات پانل متخصصان به دست آمد. جهت تعیین پایایی پرسشنامه ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار با ۰/۸۴ مورد تأیید قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان دهنده آن است که در زمینه توانمندسازی، «همکاری در برگزاری کلاس‌های آموزشی - ترویجی منابع طبیعی» از بالاترین اولویت برخوردار است. همچنین بالاترین اولویت در زمینه جلب مشارکت‌های مردمی، «فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت مردم برای عضویت و همکاری با تشکل‌های غیردولتی»، و در زمینه توسعه فضای سبز و درختکاری، «مشارکت در برگزاری مراسم نمادین نظیر هفته منابع طبیعی» می‌باشد و در میان زمینه‌های مشارکت سازمان‌های غیردولتی در فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی، زمینه «جلب مشارکت‌های مردمی»، بالاترین اولویت را به خود اختصاص داده است. پیشنهاد می‌گردد سازمان‌های دولتی، حمایت‌ها و تسهیلات لازم را برای حضور سازمان‌های غیردولتی در فعالیت‌های مرتبط با ترویج و توسعه منابع طبیعی فراهم نمایند.

واژه های کلیدی: زمینه‌های مشارکت، سازمان‌های غیردولتی، اعضای سازمان‌های غیردولتی، ترویج و توسعه منابع طبیعی.

۱. به ترتیب دانش آموخته کارشناسی ارشد، عضو هیأت علمی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران؛ دانش آموخته کارشناسی ارشد ترویج منابع طبیعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، و دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران، ایران.
(Email: elham_agri@yahoo.com)

مقدمه

با مطرح شدن مقوله توسعه در دهه ۱۹۶۰، واژه مشارکت، مفهوم کاربردی وسیعی به خود گرفت. با نگاهی سریع به مفاهیم رشد اقتصادی، توسعه اقتصادی - اجتماعی و بالاخره توسعه پایدار ملاحظه می‌شود که مشارکت دارای مفاهیم اساسی‌تر است، به طوری که در توسعه پایدار، مشارکت را هدف و وسیله دستیابی به توسعه نامیده‌اند (طالب، ۱۳۷۹). متفکران توسعه معتقدند که مشارکت مردمی، محور راهبرد جدید در توسعه می‌باشد و امید بر آن است که با بکارگیری مؤثر آن، توسعه متعادل و پایدار حاصل آید (کارگر و عابدی سروستانی، ۱۳۷۹).

عرصه‌های منابع طبیعی در برنامه‌ریزی‌های امروز جهانی، به عنوان قطب اقتصادی و از عوامل پایه در فرآیند توسعه پایدار به شمار می‌آیند (قاسمی، ۱۳۸۰). با این حال در اغلب کشورهای در حال توسعه، در اثر رشد فزاینده جمعیت، گسترش بی‌رویه شهرها، عدم آگاهی بهره‌برداران و فقدان برنامه‌ریزی اصولی، سطح منابع طبیعی به شدت کاهش یافته و به واسطه تخریب کمی و کیفی، این منابع در خطر نابودی قرار گرفته است. بنابراین ضروری است تا تدابیر لازم در جهت ترویج و توسعه منابع طبیعی اتخاذ گردد (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). از آن جا که انجام فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی، با توجه به گستردگی فعالیت‌ها، به وسیله یک سازمان و یا حتی یک وزارتخانه، بسیار مشکل یا در بعضی مواقع غیر ممکن است، لذا برای جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی بایستی از مشارکت تمام اقشار جامعه استفاده نمود (شریعتی و متولی، ۱۳۸۳). این واقعیت که انجام برخی از امور، جز از طریق جلب همکاری گروه‌های مردمی و تشکل‌های غیردولتی امکان‌پذیر نیست، نکته بسیار با اهمیتی می‌باشد (شمس و چاروسه، ۱۳۸۰). از این رو، یکی از سیاست‌های اجرایی سازمان‌های متولی امر منابع طبیعی، در ترویج منابع طبیعی، توسعه مشارکت با استفاده از رهیافت غیردولتی و در نتیجه آن جلب همکاری‌های مردمی در قالب سازمان‌های غیردولتی می‌باشد (شاعری و سعدی، ۱۳۸۲). فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در ایران از سال ۱۳۵۰ آغاز شد و اولین سازمان غیردولتی زیست محیطی، گروه روستائیان در «اشکذر یزد» بود که با هدف تثبیت شن‌های روان و بیابان زدایی فعالیت خود را آغاز کرد. همگام با حرکت‌های فزاینده جوامع مدنی در

سراسر جهان بعد از اجلاس ریو در سال ۱۹۹۲، در ایران نیز این حرکت‌های داوطلبانه، روند رو به گسترشی به خود گرفت و با اهمیتی که در سطح دولت به موضوع مشارکت مردمی مبذول شده است این روند همچنان ادامه دارد (شریعتی و متولی، ۱۳۸۳). امروزه سازمان‌های غیردولتی با تکیه بر حمایت و توانمندی‌های مردم، بازوی قدرتمند دولت در جهت اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های منابع طبیعی و زیست محیطی به شمار می‌روند. سازمان‌های غیردولتی به دلیل دسترسی وسیع به طبقات مختلف مردم و جلب اعتماد و توجه آن‌ها در جهت برطرف نمودن معضلات و مشکلات زیست محیطی و منابع طبیعی کشور و ترویج و توسعه آن‌ها نقش مهمی ایفا می‌نمایند (چهار سوقی امین و دارایی، ۱۳۸۱).

سازمان‌های غیردولتی می‌توانند کارکردهای گوناگونی داشته باشند که می‌توان به تولید، مدیریت و انتشار اطلاعات و دانش، استفاده از دانش جهت توانمندسازی و مسئولیت‌پذیری مردم، ارائه نظرات جهت تقویت قوانین و سیاست‌ها و فراهم کردن شبکه‌هایی از کنشگران مختلف در زمینه‌های گوناگون علوم اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، حقوقی، طبیعی و آموزشی، اشاره نمود (Orlando, 2000). کوک و دانگ (Kook & Dong, 2004) در تحقیقی به بررسی نقش و فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی در احیای جنگل در منطقه شمال شرقی آسیا پرداخته و مهم‌ترین فعالیت‌های این سازمان‌ها را سازماندهی سمینارهای ملی و کنفرانس‌های منظم، انتشار خبرنامه‌ها و کتاب‌ها، ترتیب دادن برنامه‌های آموزشی، تدارک آموزش، همکاری در توانمندسازی گروه‌های جامعه در مباحث مربوط به احیای جنگل ذکر کرده‌اند. کاظمی (۱۳۷۸)، در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که در میان اهداف سازمان‌های غیردولتی، جلب مشارکت مردمی، جذب سرمایه‌های کوچک و نظارت و ارزیابی پروژه‌ها، از اهمیت و جایگاه بالاتری نسبت به سایر اهداف برخوردارند. امینی (۱۳۷۸)، در مقاله خود عمده‌ترین کارکردهای سازمان‌های غیردولتی را ارائه راه حل و کمک‌های فکری بر سازمان‌های دولتی و بین‌المللی، ارتقاء فرهنگ زیست محیطی، آموزش، آماده سازی افکار عمومی جهت پذیرش عملی راهکارهای حفاظت از محیط زیست و به عهده گرفتن انجام بسیاری از پروژه‌های زیست محیطی ذکر کرده است و مهم‌ترین مزیت این سازمان‌ها را قدرت

آموزش مسئولین و دست‌اندرکاران طرح‌های احیاء جنگل‌ها و مراتع، هشدار در مورد رشد جمعیت و عواقب ناشی از آن در تخریب محیط زیست و انعکاس اخبار مربوط به مراکز آلوده کننده را از جمله عوامل مؤثر بر موفقیت سازمان‌های غیردولتی در حفظ، احیاء و توسعه جنگل‌ها و مراتع دانسته‌اند. همچنین ارتباطات، بسیج مردمی، بسیج منابع، هماهنگی، همکاری، ثبات، کنترل و نظارت، ارزشیابی و تعلیم را به عنوان اهدافی که سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی و منابع طبیعی می‌بایست دنبال کنند، اشاره کرده‌اند.

اسماعیلی (۱۳۸۴)، در مقاله خود به مشارکت سازمان‌های غیردولتی با سازمان ملل و بانک جهانی جهت انتقال و انتشار اطلاعات، آموزش توسعه، تشریح مساعی در سیاست‌گذاری و مشارکت عملی در اجرای طرح‌های ملل متحد اشاره نموده است. ملک محمدی و میربد (Malek Mohammadi and Mirbod, 2005)، در مطالعه‌ای بر روی سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی در ایران، به بررسی نگرش اعضای سازمان‌های مذکور در خصوص سطح موفقیت آن‌ها در ترویج مدیریت منابع طبیعی با تأکید بر ترویج جنگلداری پرداخته‌اند. در مقایسه سطح موفقیت هر یک از فعالیت‌های ترویج مدیریت منابع طبیعی، به ترتیب آموزش‌های ترویجی در خصوص آگاهی، حفاظت، توسعه، احیاء و بهره‌برداری از منابع طبیعی، اولویت‌های اول تا پنجم را کسب نموده‌اند. یکی از چالش‌های مهم بر سر راه فعالیت سازمان‌های غیردولتی در ترویج و توسعه منابع طبیعی، عدم شناخت سازمان‌های متولی امر منابع طبیعی از توانایی‌های سازمان‌های غیردولتی و به تبع آن عدم همکاری با آن‌ها و ایجاد تمهیدات لازم به منظور فراهم نمودن بستری مناسب برای فعالیت آنان در بخش منابع طبیعی می‌باشد. لذا مسئله اصلی این پژوهش آن است که زمینه‌های مشارکت سازمان‌های غیردولتی در ترویج و توسعه منابع طبیعی، با توجه به پتانسیل‌ها، وظایف و اختیارات قانونی آن‌ها به طور دقیق و شفاف مورد شناسایی قرار گیرد. لذا، هدف از پژوهش حاضر، بررسی نظرات اعضای سازمان‌های غیردولتی در مورد زمینه‌های اصلی مشارکت این سازمان‌ها در فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی می‌باشد.

دستیابی به مشارکت مردمی دانسته است. زکی پور (۱۳۷۹) محور فعالیت اصلی تشکل‌های غیردولتی در عرصه منابع طبیعی را، آموزش (به منظور شناساندن منابع طبیعی کشور و معضلات آن به اقشار مختلف مردم و ارتقاء فرهنگ منابع طبیعی، انتشار نشریه و تهیه و تنظیم پوستر در جهت آموزش عمومی)، پژوهش (انجام پژوهش و تحقیقات در زمینه حفاظت و توسعه جنگل‌ها، مراتع و آبخیزها، ایجاد زمینه‌های تحقیق و پژوهش توسط کارشناسان و متخصصین در رابطه با منابع طبیعی)، و اقدامات ایجابی (مقابله با حوادث ناگهانی و غیر مترقبه، تبلیغ، ترویج و اشاعه فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی و گسترش فضای سبز)، ذکر کرده است. چهار سوقی امین و دارایی (۱۳۸۱) طی مطالعه‌ای دو نقش اساسی برای سازمان‌های غیردولتی در مدیریت منابع طبیعی را، فرهنگ‌سازی و اطلاع‌رسانی و جلب مشارکت مردم در انجام پروژه‌های مختلف منابع طبیعی عنوان کرده‌اند. در پژوهشی که حسینی (۱۳۸۲) انجام داده است، اکثر پاسخگویان فعالیت‌هایی نظیر جذب سرمایه‌های پراکنده برای سرمایه‌گذاری در زمینه حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی، بسیج مردم و استفاده از پتانسیل‌های آنان برای سازندگی در راستای حفاظت و احیای منابع ملی، تشکیل دوره‌های آموزشی برای شهروندان، سخنرانی در مدارس، مساجد و اماکن عمومی در زمینه منابع طبیعی، برگزاری همایش‌های علمی، انتشار مقاله، روزنامه، مجلات و بروشورهای علمی برای دادن آگاهی بیشتر به مردم در زمینه منابع طبیعی، انجام تحقیقات علمی برای حفظ منابع طبیعی موجود و گسترش آن و استفاده از نتایج این تحقیقات و نهایتاً ساخت برنامه‌های تلویزیونی در آگاهی دادن به مردم را برای تشکل‌های مردمی حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی مناسب می‌دانند.

میردامادی و صالحی (۱۳۸۳) در پژوهش خود نتیجه گرفته‌اند ۳۸ درصد از اعضای سازمان‌های غیردولتی استان مازندران که در جهت حفظ و احیاء جنگل‌ها و مراتع، فعالیت دارند، در زمینه آموزشی - ترویجی، ۳۷ درصد از اعضا در انجام کارهای اجرایی و ۳۵ درصد نیز در زمینه کارهای تحقیقی همکاری دارند. یافته‌های مطالعه شریعتی و متولی (۱۳۸۳) نشان می‌دهد که اعضای سازمان‌های غیردولتی استان سمنان، مواردی از قبیل نهال‌کاری به منظور احیاء جنگل‌ها و مراتع، تدوین راهکارهایی برای

روش پژوهش

این تحقیق از نوع توصیفی و با بهره‌گیری از فن پیمایش انجام شده است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه اعضای سازمان‌های غیردولتی مرتبط با منابع طبیعی که تحت پوشش شبکه سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی شهر تهران هستند، می‌باشد که ضمن فعال بودن، در مقطع زمانی انجام پژوهش در دسترس (از لحاظ فاصله فیزیکی) نیز بودند. نمونه‌گیری به روش تصادفی صورت پذیرفت که مجموعاً ۶۴ نفر از اعضای سازمان‌های مذکور را شامل شد. ابزار اصلی این تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. جهت اطمینان از روایی پرسشنامه، پس از تهیه پرسشنامه مقدماتی، پرسشنامه در اختیار پانل متخصصان شامل اساتید و برخی از صاحب‌نظران و کارشناسان در حوزه ترویج منابع طبیعی قرار گرفت و سپس نظرات اصلاحی آنان اعمال گردید. پایایی ابزار تحقیق، با استفاده از فرمول ویژه ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۸۴ به دست آمد که نشان دهنده پایایی بالای آن می‌باشد. به منظور تعیین و اولویت‌بندی زمینه‌های مشارکت سازمان‌های غیردولتی در فعالیتهای ترویج و توسعه منابع طبیعی، جمعاً ۳۵ فعالیت (گویه) شناسایی شد که با توجه به چارچوب نظری تحقیق و به منظور دسته بندی و تلخیص گویه‌ها در عوامل کوچکتر و منطقی شدن گزارش، گویه‌ها در شش زمینه فعالیت اساسی شامل: فعالیتهای توانمندسازی، توسعه منابع انسانی، اطلاع رسانی، جلب مشارکت‌های مردمی، پژوهشی و تحقیقاتی و توسعه فضای سبز و درختکاری، طبقه بندی گردیدند. سپس با استفاده از طیف لیکرت (با پاسخ‌های خیلی کم تا خیلی زیاد با مقدار عددی یک تا پنج) در معرض ارزیابی پاسخگویان قرار گرفتند. به منظور صحت طبقه‌بندی، از تحلیل عاملی تأییدی استفاده گردید که

نتایج آن، منطبق با طبقه‌بندی ارائه شده بود. سپس گویه‌های مربوط به هر زمینه با استفاده از روش‌های آماری توصیفی نظیر فراوانی، درصد، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات، اولویت‌بندی و گزارش گردیدند. بدین منظور از نرم افزار آماری SPSS استفاده شد.

نتایج و بحث

ویژگی‌های فردی اعضای سازمان‌های غیردولتی مرتبط با منابع طبیعی

بر اساس جدول ۱، میانگین سنی پاسخگویان ۲۷ سال می‌باشد که بیشترین فراوانی آن به رده سنی ۱۷ تا ۲۶ سال تعلق دارد، بنابراین مشخص می‌گردد که ترکیب سنی جامعه مورد مطالعه جوان می‌باشد. ۵۶/۳ درصد از اعضا را زنان تشکیل می‌دهند و نیمی از اعضا دارای مدرک تحصیلی لیسانس می‌باشند. این یافته نشان می‌دهد که جامعه از سطح سواد قابل قبولی برخوردار است. بر اساس جدول ۲، رشته تحصیلی اکثر اعضا (۶۴/۱ درصد) در رشته‌هایی غیر از کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست می‌باشد و این نشان می‌دهد که افراد مورد مطالعه دارای رشته‌های تحصیلی مرتبط با حوزه کاری و اجرایی تشکلهای خود نمی‌باشند. تنها ۲۱/۹ درصد از اعضا عضو هیئت مدیره می‌باشند. میانگین سابقه عضویت افراد در سازمان غیردولتی ۴/۴ سال است.

جدول ۱- توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس سن و مدرک تحصیلی

تحصیلات			سن [†]		
درصد	فراوانی	مدرک تحصیلی	درصد	فراوانی	سال
۲۸/۱	۱۸	دیپلم	۵۹/۴	۳۸	۱۷ - ۲۶
۶/۳	۴	فوق دیپلم	۲۹/۷	۱۹	۲۷ - ۳۶
۵۰/۰	۳۲	لیسانس	۷/۸	۵	۳۷ - ۴۶
۱۵/۶	۱۰	فوق لیسانس و بالاتر	۳/۱	۲	۴۷ - ۵۶
۱۰۰	۶۴	جمع	۱۰۰	۶۴	جمع

[†] میانگین سن ۲۷ سال و انحراف معیار ۷/۴۱۷

جدول ۲- توزیع فراوانی اعضا بر حسب رشته تحصیلی، سمت و سابقه عضویت در سازمان غیردولتی

رشته تحصیلی		سمت در سازمان			سابقه عضویت در سازمان [†]	
رشته تحصیلی	فراوانی	درصد	سمت	فراوانی	درصد	سال
محیط زیست	۱۵	۲۳/۴	عضو هیئت مدیره	۱۴	۲۱/۹	کمتر از ۴ سال
منابع طبیعی و کشاورزی	۸	۱۲/۵	عضو عادی	۵۰	۷۸/۱	۵-۸ سال
علوم پایه، فنی و انسانی	۴۱	۶۴/۱	جمع	۶۴	۱۰۰	۹ سال به بالا
جمع	۶۴	۱۰۰				جمع

[†] میانگین: ۴/۴ سال و انحراف معیار: ۲/۷۰۷

جدول ۳- اولویت بندی دیدگاه اعضا نسبت به زمینه های مشارکت سازمان های غیردولتی در فعالیتهای ترویج و توسعه منابع طبیعی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	زمینه های مشارکت
۱	۰/۲۴۹	۱/۰۰۰۴	۴/۰۱۸	جلب مشارکت های مردمی
۲	۰/۲۸۶	۱/۱۱۹	۳/۹۱۶	توسعه فضای سبز و درختکاری
۳	۰/۲۵۵	۰/۹۸۷	۳/۸۶۸	توسعه منابع انسانی
۴	۰/۲۶۵	۱/۰۴۷	۳/۹۴۸	اطلاع رسانی
۵	۰/۲۷۷	۱/۰۹	۳/۹۳۵	توانمندسازی
۶	۰/۳۴۷	۱/۲۳۷	۳/۵۶۷	پژوهشی و تحقیقاتی

[†] دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر باشد.

نشان می دهد که سازمان های غیردولتی کمترین درصد همکاری را در زمینه تحقیقاتی داشته اند.

اولویت بندی دیدگاه و نظرات اعضای سازمان های غیردولتی منابع طبیعی در زمینه مشارکت در فعالیتهای ترویج و توسعه منابع طبیعی

در این بخش دیدگاه اعضا به تفکیک، پیرامون هر یک از زمینه های مشارکت سازمان های غیردولتی در فعالیتهای ترویج و توسعه منابع طبیعی شامل توانمندسازی، توسعه منابع انسانی، اطلاع رسانی، جلب مشارکت های مردمی، پژوهشی و تحقیقاتی و توسعه فضای سبز و درختکاری ارائه می گردد.

اولویت بندی دیدگاه اعضا نسبت به زمینه های مشارکت سازمان های غیردولتی منابع طبیعی در فعالیتهای ترویج و توسعه منابع طبیعی

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۳، فعالیت جلب مشارکت های مردمی حایز رتبه اول گردید و فعالیتهای توسعه منابع انسانی، اطلاع رسانی، توانمندسازی، توسعه فضای سبز و درختکاری و پژوهشی و تحقیقاتی به ترتیب اولویت دوم تا ششم را به خود اختصاص داده اند. کاظمی (۱۳۷۸) و امینی (۱۳۷۸) نیز به ترتیب در مطالعات خود به این نتیجه رسیده اند که مهم ترین هدف و مزیت سازمان های غیردولتی، جلب مشارکت های مردمی است. همچنین در تحقیق حسینی (۱۳۸۲) نیز بسیج مردمی و استفاده از پتانسیل آنها، جزء بالاترین و انجام فعالیتهای تحقیقاتی جزء پایین ترین اولویتهای قرار گرفته اند. همچنین یافته های مطالعه میردامادی و صالحی (۱۳۸۳)،

می‌باشد. در حالی که در تحقیق شریعتی و متولی (۱۳۸۳)، فعالیت مذکور از اهمیت بالایی برخوردار بوده است.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های توسعه منابع انسانی

با توجه به جدول ۵، جمع بندی نظرات اعضا نشان می‌دهد که همکاری در برپایی کارگاه‌های آموزشی با مضامین فضای سبز و منابع طبیعی با ضریب تغییرات ۰/۲۰۱ در اولویت اول و برگزاری همایش و گردهمایی به منظور ارائه مطالب و دستاوردهای منابع طبیعی با ضریب تغییرات ۰/۲۹۹، در اولویت آخر قرار گرفته‌اند. حسینی (۱۳۸۲) نیز، در مطالعه خود به برگزاری همایش‌های علمی به عنوان یک زمینه کم اهمیت‌تر از کارگاه‌های آموزشی اشاره کرده است. این در حالی است که کوک و دانگ (Kook and Dong, 2004)، در تحقیق خود به این نتیجه رسیده‌اند که برگزاری همایش‌ها و کنفرانس‌های منظم، دارای درجه اول اهمیت می‌باشد.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های توانمندسازی

بر اساس نتایج جدول ۴، از نظر اعضای سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی، به ترتیب همکاری در برگزاری کلاس‌های آموزشی - ترویجی منابع طبیعی با میانگین ۴/۲۷ و انحراف معیار ۰/۹۴۷، و برگزاری دوره‌های آموزشی برای اعضا سازمان‌های غیردولتی با میانگین ۴/۱۴ و انحراف معیار ۰/۹۲۴، از اولویت بالاتری در زمینه فعالیت‌های توانمندسازی برخوردارند و تدوین راهکارهایی برای آموزش مسئولین و دست‌اندرکاران منابع طبیعی با میانگین ۳/۴۷ و انحراف معیار ۱/۱۵۴ و برگزاری نمایش و تئاتر با موضوعات منابع طبیعی با میانگین ۳/۶۱ و انحراف معیار ۱/۲۹۲ به ترتیب در اولویت هفتم و هشتم قرار گرفته‌اند. این یافته با یافته‌های مطالعات شریعتی و متولی (۱۳۸۳) و حسینی (۱۳۸۲) همسو می‌باشد. نتایج پژوهش‌های مذکور بیانگر آن است که مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دوره‌های آموزشی، جزء نخستین اولویت‌ها می‌باشد. در تحقیق میردامادی و صالحی (۱۳۸۳) نیز، فعالیت تدوین راهکارهای آموزشی برای مسئولین طرح‌های منابع طبیعی، جزء اولویت‌های کم اهمیت فعالیت‌های مرتبط با ترویج و احیاء منابع طبیعی

جدول ۴- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های توانمندسازی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های توانمندسازی
۱	۰/۲۲۲	۰/۹۴۷	۴/۲۷	همکاری در برگزاری کلاس‌های آموزشی - ترویجی (تئوری و عملی) منابع طبیعی
۲	۰/۲۲۳	۰/۹۲۴	۴/۱۴	برگزاری دوره‌های آموزشی برای اعضا سازمان‌های غیردولتی در راستای ترویج و توسعه منابع طبیعی
۳	۰/۲۶۱	۱/۰۸۷	۴/۱۶	برپایی گل‌گشت‌های آموزشی منابع طبیعی
۴	۰/۲۶۹	۱/۰۶۱	۳/۹۵	برگزاری مسابقات مختلف ترویجی با موضوعات منابع طبیعی
۵	۰/۲۷۵	۱/۱۰۵	۴/۰۲	سخنرانی در مدارس در خصوص اهمیت و توسعه منابع طبیعی
۶	۰/۲۹۸	۱/۱۵۳	۳/۸۶	برگزاری نمایشگاه‌های مرتبط با منابع طبیعی
۷	۰/۳۳۲	۱/۱۵۴	۳/۴۷	تدوین راهکارهایی برای آموزش مسئولین و دست‌اندرکاران منابع طبیعی
۸	۰/۳۵۸	۱/۲۹۲	۳/۶۱	برگزاری نمایش و تئاتر با موضوعات منابع طبیعی

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

جدول ۵- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های توسعه منابع انسانی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های توسعه منابع انسانی
۱	۰/۲۰۱	۰/۸۵۴	۴/۲۵	همکاری در برپایی کارگاه‌های آموزشی با مضامین فضای سبز و منابع طبیعی
۲	۰/۲۴۸	۰/۹۸۳	۳/۹۵	برگزاری کارگاه‌های آموزشی مبانی مشارکت و توسعه مشارکتی و تسهیلگری توسط سازمان‌های غیردولتی در بخش منابع طبیعی
۳	۰/۲۴۹	۰/۸۸۹	۳/۵۶	همکاری در برگزاری همایش‌های ملی و بین‌المللی در خصوص منابع طبیعی و فضای سبز
۴	۰/۲۸۲	۱/۰۲۹	۳/۶۴	شرکت در همایش‌های بین‌المللی و ارائه مقاله در زمینه منابع طبیعی
۵	۰/۲۹۹	۱/۱۸	۳/۹۴	برگزاری همایش و گردهمایی به منظور ارائه مطالب و دستاوردهای منابع طبیعی با همکاری سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

جدول ۶- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های اطلاع رسانی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های اطلاع رسانی
۱	۰/۲۱۹	۰/۸۹۶	۴/۰۸	تهیه و انتشار نشریات و مقالات با مضامین حفظ، احیا و توسعه عرصه‌های منابع طبیعی
۲	۰/۲۴۴	۱/۰۲۲	۴/۱۹	هشدار در مورد عوامل تخریب منابع طبیعی و انعکاس اخبار مربوط به آن در مطبوعات و رسانه‌های عمومی
۳	۰/۲۴۷	۰/۹۷۴	۳/۹۴	ایجاد سایت اینترنتی (بانک اطلاعاتی) جهت ارتباطات دو سویه سازمان‌های غیردولتی و منابع طبیعی
۴	۰/۲۷۴	۱/۰۷۴	۳/۹۲	ارتباط و تبادل نظر و تجربه با سازمان‌های غیردولتی مرتبط با منابع طبیعی سایر کشورها
۵	۰/۳۵۱	۱/۲۶۸	۳/۶۱	تهیه فیلم‌های آموزشی مربوط به منابع طبیعی

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های اطلاع رسانی

با توجه به نتایج جدول ۶، در جمع بندی از نظرات اعضا می‌توان دریافت که سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی در زمینه تهیه و انتشار نشریات و مقالات با مضامین حفظ، احیا و توسعه عرصه‌های منابع طبیعی، بیشترین توانایی مشارکت و در زمینه تهیه فیلم‌های آموزشی مربوط به منابع طبیعی، کمترین توانایی مشارکت را دارا می‌باشند. در تحقیق شریعتی و متولی (۱۳۸۳) نیز، گویه‌های هشدار در مورد عوامل تخریب و انتشار نشریات، اولویت‌های بالایی را کسب کرده‌اند.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های جلب مشارکت‌های

مردمی

با توجه به نتایج جدول ۷، مشارکت غیرمستقیم سازمان‌های غیردولتی در مدیریت منابع طبیعی از طریق فراهم آوردن زمینه‌های مشارکت مردم و مشارکت مستقیم آن‌ها در اجرای طرح‌های گروهی در راستای حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع، اولویت اول و دوم و برقراری ارتباط بین سازمان‌های غیردولتی شهری و روستایی اولویت آخر را به خود اختصاص داده‌اند. در تحقیق میردامادی و صالحی (۱۳۸۳) نیز، اجرای طرح‌های گروهی در راستای حفاظت از منابع طبیعی، در اولویت نخست ترویج حفاظت از منابع قرار گرفته است.

جدول ۷- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های جلب مشارکت‌های مردمی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های جلب مشارکت‌های مردمی
۱	۰/۲۰۱	۰/۸۵۴	۴/۲۵	فراهم آوردن زمینه مشارکت مردم برای عضویت و همکاری با تشکل‌های غیردولتی
۲	۰/۲۴۸	۰/۹۸۳	۳/۹۵	اجرای طرح‌های گروهی و مشارکت جمعی در راستای حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع
۳	۰/۲۴۹	۰/۸۸۹	۳/۵۶	ایجاد زمینه لازم برای مشارکت مردم در تشکل‌های محلی مانند تعاونی‌های منابع طبیعی و...
۴	۰/۲۸۲	۱/۰۲۹	۳/۶۴	بسیج منابع محلی در حفاظت و احیای منابع طبیعی
۵	۰/۳۹۹	۱/۱۱۸	۳/۹۴	برقراری ارتباط بین سازمان‌های غیردولتی شهری و روستایی

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

جدول ۸- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های پژوهشی و تحقیقاتی
۱	۰/۲۶۰	۰/۹۷۶	۳/۷۵	مشاوره و شرکت در جلسات کارشناسی منابع طبیعی
۲	۰/۳۱۶	۱/۱۱۳	۳/۵۲	تعیین نیازهای آموزشی - ترویجی بهره برداران و مخاطبین منابع طبیعی و کمک در اجرای برنامه‌های مربوط به نیاز سنجی
۳	۰/۳۳۳	۱/۲۵۷	۳/۷۷	انجام طرح‌های پژوهشی مشترک با سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری
۴	۰/۳۵۷	۱/۲۷۱	۳/۵۶	تشکیل کمیته مشورتی در خصوص تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی طرح‌های منابع طبیعی
۵	۰/۳۷۰	۱/۳۳	۳/۵۹	انجام طرح و مطالعات با اعتبارات بین‌المللی
۶	۰/۳۷۷	۱/۲۸	۳/۳۹	نظارت و ارزشیابی پروژه‌های منابع طبیعی
۷	۰/۴۲۲	۱/۴۳۲	۳/۳۹	ارائه طرح به دولت به منظور مدیریت بهینه منابع طبیعی

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

با توجه به نتایج جدول ۹، مشارکت در برگزاری مراسم نمادین، همکاری در انجام عملیات توسعه فضای سبز توسط اعضا، بذرکاری و بذرپاشی در مراتع و جنگل‌ها با همکاری مردم، واگذاری عرصه‌های منابع طبیعی به سازمان‌های غیردولتی و احداث و نگهداری پارک‌های روستایی به ترتیب اولویت اول تا پنجم را به خود اختصاص داده‌اند. در نتایج حاصل از مطالعات شریعتی و متولی (۱۳۸۳)، میردامادی و صالحی (۱۳۸۳) و ملک محمدی و میرید (۲۰۰۵)، نهال‌کاری در عرصه‌ها، توسط اعضای سازمان‌های غیردولتی حائز رتبه اول گردید. همچنین بر طبق مطالعات مذکور، بذرکاری و بذرپاشی در مراتع و جنگل‌ها از طریق جلب مشارکت‌های مردمی اولویت‌های پایین‌تر را به خود اختصاص داده‌اند.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی

با توجه به نتایج جدول ۸، در زمینه فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی، اعضای سازمان‌های غیردولتی، مشاوره و شرکت در جلسات کارشناسی منابع طبیعی را بالاترین توانایی خود ذکر کرده‌اند و ارائه طرح به دولت به منظور مدیریت بهینه منابع طبیعی، پایین‌ترین اولویت را به خود اختصاص داده است. امینی (۱۳۷۸) نیز در مطالعه خود، یکی از عمده‌ترین کارکردهای سازمان‌های غیردولتی را ارائه راه حل و کمک‌های فکری به سازمان‌های دولتی، ذکر نموده است.

دیدگاه اعضا پیرامون فعالیت‌های توسعه فضای سبز و درختکاری

جدول ۹- اولویت‌بندی نظرات اعضا پیرامون فعالیت‌های توسعه فضای سبز و درختکاری

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین [†]	گویه‌های توسعه فضای سبز و درختکاری
۱	۰/۱۸۲	۰/۸۱۶	۴/۴۸	مشارکت در برگزاری هفته منابع طبیعی، روز جهانی بیابان‌زدایی و ...
۲	۰/۲۱۴	۰/۹۲۷	۴/۳۳	همکاری در انجام عملیات توسعه فضای سبز توسط اعضاء (نهال‌کاری، بذرکاری، توزیع نهال و ...)
۳	۰/۳۲۷	۱/۲۰۷	۳/۶۹	بذرکاری و بذرپاشی در مراتع و جنگل‌ها با همکاری مردم
۴	۰/۳۴۸	۱/۲۶۶	۳/۶۳	واگذاری عرصه‌های منابع طبیعی به سازمان‌های غیردولتی تخصصی درزمینه‌های حفاظت و احیاء منابع طبیعی
۵	۰/۳۹۹	۱/۳۷۹	۳/۴۵	احداث و نگهداری پارک‌های روستایی

† دامنه میانگین بین ۱ تا ۵ متغیر است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به این که رشته تحصیلی حدود ۶۴ درصد از اعضاء، در رشته‌های نامرتبط با کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست می‌باشد، بنابراین پیشنهاد می‌گردد به منظور ارتقاء سطح دانش و اطلاعات اعضاء سازمان‌های غیردولتی و استفاده از تجارب دیگر سازمان‌های غیردولتی در زمینه منابع طبیعی، این سازمان‌ها ارتباط بیشتری را با مسئولین منابع طبیعی و همچنین با دیگر سازمان‌های غیردولتی داخلی و بین‌المللی منابع طبیعی برقرار نمایند. "فراهم آوردن زمینه مشارکت مردم برای عضویت و همکاری با سازمان‌های غیردولتی"، "اجرای طرح‌های گروهی و مشارکت جمعی در راستای حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع"، از اولویت اول و دوم و "برقراری ارتباط بین سازمان‌های غیردولتی شهری و روستایی" از اولویت آخر در زمینه جلب مشارکت‌های مردمی برخوردار می‌باشند. با توجه به نتیجه حاصله و همچنین عرصه‌ای بودن فعالیت‌های منابع طبیعی و ارتباط کم سازمان‌های غیردولتی شهری با مجریان و بهره‌برداران منابع طبیعی که در عرصه‌ها حضور دارند، پیشنهاد می‌شود تشکیل‌های غیردولتی شهری زمینه تشکیل تشکلهای بومی و محلی را فراهم آورده و با تقویت ارتباط خود با این تشکلهای که قادر به ایجاد ارتباط نزدیک‌تری با مجریان و بهره‌برداران منابع طبیعی و مسئولین محلی می‌باشند نقش واقعی‌تری در مدیریت منابع طبیعی ایفا نمایند.

از دیدگاه اعضاء سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی، فعالیت‌هایی همانند "ارائه طرح به دولت به منظور مدیریت

بهبود منابع طبیعی" و "نظارت و ارزشیابی پروژه‌های منابع طبیعی"، از اولویت پایینی برخوردارند؛ شاید دلیل این امر، عدم اعتماد کافی بین کارشناسان منابع طبیعی و اعضاء سازمان‌های غیردولتی به خاطر کمبود تخصص و مهارت اعضا در خصوص مباحث منابع طبیعی باشد. بنابراین پیشنهاد می‌گردد سازمان‌های متولی در امر منابع طبیعی، با برگزاری دوره‌های آموزشی برای اعضاء سازمان‌های غیردولتی، در جهت ارتقاء آگاهی‌های این افراد در بخش منابع طبیعی بکوشند. از سوی دیگر سازمان‌های غیردولتی هم با گسترش فعالیت‌هایشان به مرز فعالیت‌های دولتی، باید توان لازم برای حضور در شوراهای عالی برنامه ریزی و سیاست‌گذاری، نظارت بر اجرای پروژه‌ها و اجرای مشترک پروژه‌ها را به دست آورند و آن را گسترش دهند.

با توجه به این که "مشارکت در برگزاری هفته منابع طبیعی، روز جهانی بیابان‌زدایی و ..." در اولویت‌بندی مربوط به توسعه فضای سبز و درختکاری، اولویت اول را به خود اختصاص داده است، پیشنهاد می‌شود دستگاه‌های دولتی و متولیان امر منابع طبیعی، از نمایندگان سازمان‌های غیردولتی در جلسات مربوط به مراسم نمادین دعوت نمایند و هماهنگی‌ها و تمهیدات لازم، جهت حضور هر چه بیشتر اعضاء این تشکلهای در این مراسم را فراهم آورند.

نتایج پژوهش نشان دهنده آن است که سازمان‌های غیردولتی منابع طبیعی می‌توانند نقش بسزایی در فعالیت‌های اطلاع‌رسانی داشته باشند، بنابراین پیشنهاد می‌شود بستر لازم جهت پیوند این سازمان‌ها به شبکه‌های

داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی مرتبط با منابع طبیعی صورت گیرد که این امر می‌تواند بهبود مدیریت اطلاعات را در این سازمان‌ها، به همراه داشته باشد. با توجه به این که اعضای سازمان‌های غیردولتی، در بین شش زمینه اساسی مشارکت سازمان‌های غیردولتی در

فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی، روی فعالیت‌های توسعه منابع انسانی به عنوان اولویت دوم اتفاق نظر دارند، پیشنهاد می‌شود سازمان‌های دولتی حمایت‌ها و تسهیلات لازم را برای حضور و تداوم سازمان‌های غیردولتی در این زمینه فراهم نمایند.

منابع مورد استفاده:

- اسماعیلی، ع. (۱۳۸۴). نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی (در سطوح ملی و بین‌المللی) در تدوین و اجرای برنامه‌های توسعه. مجموعه مقالات همایش سیاست‌ها و مدیریت برنامه‌های رشد و توسعه در ایران. جلد پنجم. مدیریت و برنامه ریزی توسعه. تهران: موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی. ص ۲۱-۴۵.
- امینی، ف. (۱۳۷۸). سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی به عنوان ابزاری کارا در جهت حفاظت از محیط زیست. خلاصه مقالات نخستین همایش فرهنگ و میراث طبیعی. تبریز: انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور. ص ۱۱۲
- چهار سوقی امین، ح.، و دارایی، ش. (۱۳۸۱). تبیین اهمیت سازمان‌های غیردولتی در حفاظت، احیاء، توسعه و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی. فصلنامه جنگل و مرتع. شماره ۵۵، ص ۱۹-۲۵.
- حسینی، م. (۱۳۸۲). امکان سنجی ایجاد سازمان‌های غیردولتی حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی. فصلنامه محیط شناسی. شماره ۳۱، ص ۱۱۴-۱۰۵.
- زکی پور، م. (۱۳۷۹). رویکردی به مشارکت سازمان‌های غیردولتی در منابع طبیعی. مجموعه مقالات اولین همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه. تهران: انتشارات دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور. ص ۴۲۲-۴۰۳.
- شاعری، ع.، و سعدی، ح. (۱۳۸۲). راهنمای عملی مشارکت و ترویج منابع طبیعی. چاپ اول. تهران: انتشارات پونه.
- شریعتی، م.، و متولی، ح. (۱۳۸۳). بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی (مطالعه موردی با تأکید بر سازمان‌های غیردولتی مرتبط با منابع طبیعی استان سمنان). فصلنامه جنگل و مرتع. شماره ۶۳، ص ۵۱-۴۱.
- شمس، ن.، و چاروسه، ا. (۱۳۸۰). نقش سازمان‌های غیردولتی در تقویت و گسترش همکاری‌های دولت، دانشگاه و صنعت. ششمین کنگره سراسری همکاری‌های دولت، دانشگاه و صنعت برای توسعه ملی. تهران: چاپخانه شرکت مخابرات ایران. ص ۱۵۵-۱۶۲.
- طالب، م. (۱۳۷۹). ماهیت مشارکت و مشارکت در منابع طبیعی. مجموعه مقالات اولین همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه. تهران: انتشارات دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور. ص ۲۱-۴۸.
- قاسمی، ع. (۱۳۸۰). بررسی زمینه‌های مشارکت شوراهای اسلامی روستایی در فعالیت‌های ترویج و توسعه منابع طبیعی استان مازندران (منطقه نوشهر). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه تهران.
- کارگر، ع.، و عابدی سروستانی، ا. (۱۳۷۹). زمینه‌های مشارکت مردمی در طرح‌های منابع طبیعی. مجموعه مقالات اولین همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه. تهران: انتشارات دفتر ترویج و مشارکت مردمی سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور. ص ۳۷۱-۴۰۲.
- کاظمی، م. (۱۳۷۸). شناخت سازمان‌های غیردولتی: طراحی مدل مفهومی مدیریت کارآمد منابع با مشارکت سازمان‌های غیردولتی. مجموعه مقالات همایش نظام اداری و توسعه. تهران: سازمان امور اداری و استخدامی کشور، مرکز آموزش مدیریت دولتی. ص ۱-۳۳.
- میردامادی، م.، و صالحی، ف. (۱۳۸۳). بررسی نقش سازمان‌های غیردولتی در حفظ و احیای جنگل‌ها و مراتع استان مازندران. فصلنامه جنگل و مرتع. شماره ۶۵، ص ۵۶-۶۳.

Kook, H. M., and Dong K. P. (2004). The role and activities of NGOs in reforestation in the northeast Asian region. *Journal of Forest Ecology and Management*, 201. 45-81.

- Malek Mohammadi, I., and Mirbod, M. (2005). The role of environmental Non-Governmental Organization in natural resources management extension (case study in Iran). *American Journal of Environmental Sciences*, 1,(3), 221-229.
- Orlando, B. M. (2000). The role of NGOs in capacity building. Paper presented to the *2nd Alliance of Small Island States Workshop on Climate Change Negotiations, Strategy and Management*, Apia, Samoa. Available online at: <http://www.iucn.org/themes/climate/docs/rolengoscapacitybuild.pdf>.